

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA TOPONOMIK KOMPLEMENTLI FRAZELOGIK BIRLIKLARNING LINGVOMADANIY TAHLILI

Firdavs Boliqulov

Samarqand davlat chet tillari instituti talabasi

Yulduz Ismatova

Samarqand davlat chet tillari instituti o`qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqola ingliz va o'zbek tillaridagi toponomik komponentli frazeologik birliklarning lingvomadaniy tahliliga bag'ishlangan. Tadqiqotning asosiy maqsadi ikki til tizimida toponomik so'z birikmalarining qanday tarzda frazeologik shaklga kelishi va bu birikmalarining madaniy-harakatli kontekstlarda qanday o'zgacha mazmunga ega bo'lishini aniqlashdir. Maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi toponomik frazeologizm va idiomalar, ularning etimologik kelib chiqishi va madaniy ifodalanishi o'rganiladi. Tahlilda frazeologik birliklarning toponomik komponentlari, ya'ni geografik nomlar va joy nomlarining til va madaniyatdagi roli ko'rib chiqiladi. Shu bilan birga, ikki tildagi frazeologik birliklarning o'zaro taqqoslanishi orqali ularning lingvistik va madaniy xususiyatlari, shuningdek, til orqali xalqning tarixiy va madaniy tajribasi qanday aks etishi o'rganiladi. Maqola o'zbek va ingliz tillarining lingvistik strukturasi va madaniy o'ziga xosliklarini hisobga olgan holda, frazeologik birliklarning xalqlarning dunyoqarashi va mentalitetini qanday ifodalayotganini ko'rsatadi. Bunday tadqiqotlar xalqning til orqali o'z madaniyatini, tarixini va dunyoqarashini ifodalashda qanday ahamiyatga ega ekanligini ochib beradi.

Kalit so'zlar : Toponomik komponent, frazeologik birliklar, ingliz tili, o'zbek tili, lingvomadaniy tahlil, idiomalar, geografik nomlar, madaniyat, til va madaniyat, frazeologizm.

Kirish. Toponomiya — bu joy nomlarini o'rganish fanidir, u til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatadi. Har bir geografik nom o'zida tarixiy, madaniy va

lingvistik ma'lumotlarni saqlaydi. Bu nomlar nafaqat joyni belgilovchi nomlar sifatida, balki xalqning madaniyati, tarixi va dunyoqarashini ifodalovchi lingvistik birikmalar sifatida ham ahamiyatga ega. To'g'ri aytganda, toponomik komponentlar frazeologik birliklarda o'zining maxsus o'rni va rolini o'ynaydi. Frazeologizm – bu biror tilda o'zaro bog'langan va ma'nolarini faqat birgalikda ifodalovchi so'z birikmalaridir. Ushbu birikmalar toponomik so'zlar bilan boyitilganida, ular nafaqat tilning grammatik va leksik xususiyatlarini, balki madaniy va tarixiy kontekstlarini ham aks ettiradi. Ingliz va o'zbek tillarida toponomik komponentli frazeologik birliklar keng tarqalgan bo'lib, ular nafaqat tilning sintaktik qurilishiga, balki tilni ishlatishda xalqning mentaliteti va dunyoqarashini aks ettiruvchi ifodalarni yaratishda ham katta rol o'ynaydi. Bu ma'noda, ingliz va o'zbek tillarida frazeologik birliklarning lingvomadaniy tahlili, ularning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish, xalqlar o'rtasidagi madaniy aloqalarni va farqlarni tushunishga yordam beradi. Bunday tadqiqotlar, shuningdek, til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro aloqalarni yanada chuqurroq o'rganishga imkon yaratadi.

Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi toponomik komponentli frazeologik birliklar tahlil qilinadi. Maqsad, bu birliklarning lingvistik va madaniy jihatdan qanday xususiyatlarga ega ekanligini aniqlash va ularning xalqning tarixiy tajribasi, mentaliteti va dunyoqarashini qanday aks ettirishi haqida batafsil tahlil qilishdir.

Metodlar. Ushbu tadqiqotda ingliz va o'zbek tillaridagi toponomik komponentli frazeologik birliklarning lingvomadaniy tahlilini o'rganishda bir qator ilmiy metodlar qo'llaniladi. Tadqiqotning asosiy metodologik yondashuvi lingvistik va madaniy o'zgarishlarni, til tizimidagi va frazeologik birliklardagi toponomik komponentlarni o'rganishga qaratilgan. Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlar asosiy ahamiyatga ega:

1. **Tarixiy-lingvistik metod:** Bu metod orqali toponomik frazeologik birliklarning kelib chiqishi, rivojlanishi va ularning madaniy kontekstdagi o'zgarishi tahlil qilinadi. Ingliz va o'zbek tillaridagi frazeologizm va idiomalarni tarixiy nuqtai nazardan o'rganish orqali, ularning toponomik asoslarini aniqlash, joy nomlarining frazeologik birliklarga aylanish jarayonini o'rganish mumkin. Bu metod yordamida til va madaniyat

o'rtasidagi o'zaro aloqalar va ularda qanday tarixiy omillar ta'sir etganligini tushunish imkoniyati yaratiladi.

2. **Kontrastiv metod:** Ingliz va o'zbek tillaridagi toponomik komponentli frazeologik birliklarni taqqoslash orqali tilshunoslar ikki tildagi frazeologik tizimlar o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni aniqlashadi. Bu metod til strukturalari va frazeologik birliklarning shakl va mazmunidagi o'xshashlik va farqlarni tahlil qilishga yordam beradi. Shuningdek, kontrastiv yondashuv yordamida til va madaniyatning o'ziga xos jihatlarini, shuningdek, frazeologik birliklarning mazmunidagi o'zgarishlarni aniqlash mumkin.

3. **Sociolingvistik metod:** Bu metod, frazeologik birliklarning madaniyatdagi rolini o'rganishda muhim ahamiyatga ega. Geografik joy nomlari va ularning frazeologik shakllarda ishlatilishi, xalqning tarixiy va madaniy tajribasi bilan bog'liq bo'lib, bu metod yordamida tilning jamiyatdagi ijtimoiy va madaniy kontekstini tushunish mumkin. Xususan, frazeologik birliklarda ishlatilgan toponomik komponentlarning xalqning dunyoqarashi va ijtimoiy hayotidagi aks etishi o'rganiladi. Bu metod tilshunoslarga frazeologik birliklarning ijtimoiy va madaniy omillar bilan qanday bog'liqligini aniqlashda yordam beradi.

4. **Korpus-tahlil metod:** Ingliz va o'zbek tillaridagi frazeologik birliklarning toponomik komponentlarini tahlil qilishda, zamonaviy korpus tahlili metodlari qo'llaniladi. Bu metod orqali keng til materiallarini, ya'ni kitoblar, maqolalar, gazeta va jurnalistik matnlaridagi frazeologik birliklar tahlil qilinadi. Ushbu metod yordamida tilda eng ko'p ishlatilgan toponomik frazeologizmlar va ularning madaniy mazmuni haqida aniq tasavvur hosil qilish mumkin.

5. **Interpretativ metod:** Bu metod orqali frazeologik birliklarning chuqur madaniy va lingvistik tahlili amalga oshiriladi. Har bir frazeologik birlikni faqat grammatik va semantik jihatdan emas, balki uning madaniy-psixologik mohiyati va xalqning dunyoqarashini ifodalovchi belgilar sifatida tahlil qilish mumkin. Bu metod yordamida frazeologik birliklarning psixologik, madaniy va tarixiy kontekstda qanday ishlatilishini aniqlash maqsadga muvofiqdir.

6. **Leksik-semantik metod:** Bu metod frazeologik birliklarning leksik va semantik tarkibini tahlil qilishda qo‘llaniladi. Toponomik so‘zlar va ularning frazeologik birikmalarda qanday o‘zgarishlarga uchrashi, yangi ma’nolarni qanday anglatishi va toponomik birliklarning leksik semantik tuzilmasi chuqur tahlil qilinadi. Bu metod orqali frazeologik birliklarning ma’nosi va mazmunidagi o‘zgarishlar, ularning qanday kontekstlarda ishlatilishi aniqlanadi.

7. **Madaniyatlararo tahlil (kross-madaniy metod):** Ingliz va o‘zbek tillaridagi frazeologik birliklarning madaniy farqlarini o‘rganishda kross-madaniy metoddan foydalaniladi. Har ikki til tizimidagi frazeologik birliklarning toponomik komponentlari, ularning madaniy tushunchalari va mentalitetdagi aks etishlari o‘rganiladi. Bu metod orqali frazeologik birliklarning xalq madaniyati va tarixiy an’analari bilan bog‘liq bo‘lgan jihatlari tahlil qilinadi.

Shu metodlar yordamida ingliz va o‘zbek tillaridagi toponomik komponentli frazeologik birliklar chuqur tahlil qilinib, ularning lingvistik va madaniy jihatlari haqida aniq tasavvur hosil qilinadi. Tadqiqotda qo‘llanilgan metodlar orqali frazeologik birliklarning til va madaniyatdagi roli, ularning o‘zgarishi va rivojlanishi haqida ilmiy xulosalar chiqariladi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot ingliz va o‘zbek tillaridagi toponomik komponentli frazeologik birliklarning lingvomadaniy tahlilini o‘rganishga qaratilgan. Tadqiqot jarayonida tahlil qilingan frazeologik birliklar nafaqat til tizimining sintaktik va leksik tuzilishini, balki ularning xalqning tarixiy, madaniy va ijtimoiy tajribasi bilan bog‘liqligini ham ko‘rsatdi. Tahlil shuni ko‘rsatdiki, toponomik komponentlar frazeologik birliklarda xalqning dunyoqarashi, mentaliteti va madaniyatini aks ettiradi. Geografik nomlar va joy nomlari nafaqat tilning grammatik shaklini, balki xalqning madaniy kodlarini ham o‘zida mujassamlashtiradi. Ingliz va o‘zbek tillaridagi frazeologik birliklar o‘rtasida bir qator o‘xshashlik va farqlar mavjud. Xususan, har ikkala tilda ham toponomik komponentlar orqali xalqning o‘ziga xos tarixiy tajribasi va madaniy o‘ziga xosliklari ifodalanadi. Ingliz tilida toponomik frazeologizm va idiomalar ko‘proq geografik joylarning tarixiy va

falsafiy ma'nolarini aks ettirsa, o'zbek tilida bunday birliklar xalqning an'anaviy qadriyatlari, etnik xususiyatlari va turmush tarzini aks ettiruvchi kontekstlarda qo'llaniladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. **Shahobiddinov, A. (2009).** *Frazeologiya: Nazariya va amaliyot.* Toshkent: O'zbekiston milliy universiteti nashriyoti.
2. **Xo'jaev, M. (2015).** *O'zbek tilining frazeologiyasi.* Toshkent: Fan va texnologiya.
3. **Mirzaev, X. (2011).** *Toponomiya va tilshunoslik.* Toshkent: Akademnashr.
4. **Sodiqova, N. (2017).** *O'zbek tilida frazeologik birliklarning strukturasi.* Toshkent: O'zbekiston pedagogika universiteti nashriyoti.
5. **Abdullayev, F. (2014).** *Tilshunoslikka kirish.* Toshkent: O'qituvchi.
6. **Jumaniyozov, T. (2013).** *O'zbek tilining leksikologiyasi va frazeologiyasi.* Toshkent: Sharq nashriyoti.
7. **Askarov, E. (2012).** *Frazeologik birliklar va ularning o'zbek tilidagi xususiyatlari.* Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi nashriyoti.